

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
DEPARTAMENTUL DE LIMBI ȘI LITERATURI ROMANICE**

Centrul de Studii Literare Belgiene de Limbă Franceză

DOCTORAT

LITERE

Anamaria SABĂU (MARC)

**FILIAȚIE ȘI CONSTRUCȚIE IDENTITARĂ
LA
JACQUES CHESSEX ȘI FRANÇOIS
WEYERGANS**

Teză coordonată de Prof. Univ. Dr. Rodica POP

Juriu :

Prof. univ. dr. Rodica POP, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Conf. univ. dr. Livia TITIENI, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca
Conf. univ. dr. Floarea MATEOC, Universitatea din Oradea
Prof. univ. dr. Iulian BOLDEA, Universitatea din Târgu-Mureș

CUPRINS

INTRODUCERE	9
0. 1 Perspective teoretice	9
0. 2 Alegerea autorilor și a corpusului	12
0. 3 Metodologie	15
0. 4 Structura tezei	17
I. PROBLEMATICA FILIAȚIEI	21
1. 1 Încadrare sociologică a filiației	23
1. 1. 1 Familia : schimbări de paradigmă. De la familia tradițională la familia contemporană	24
1. 1. 2 Dinamica schimburilor intergeneraționale : între construcție identitară și reprezentare a genealogiei	29
1. 2 Încadrare psihanalitică a filiației	39
1. 2. 1 Variații ale conceptului de filiație	41
1. 2. 2 Problematika filiației sau confruntarea cu temporalitatea celuilalt	44
1. 3 Încadrare religioasă a filiației	52
1. 4. Încadrare literară a filiației. Spre noi dispozitive românești	58
1. 4. 1 <i>Récit de filiation</i> sau revizitarea trecutului	61
1. 4. 2 Practica scripturală autoficțională	66
1. 5. Dinamica filiației în spațiul literar francofon. Exemplul Belgiei francofone și al Elveției romande	71

1. 5. 1 Parcursurile filiaționiste în literatura romandă	73
1. 5. 2 Belgia francofonă : de la filiația spirituală la filiația biologică	83

II. MORFOLOGIA AUTOGENEZEI. (A)FILIAȚIA, SUPORT AL CONSTRUCȚIEI IDENTITARE

88

2. 1 Caracteristicile relațiilor de familie : posturi și imposturi ale paternității

90

1. 1. 1 Paternitatea binevoitoare	91
2. 1. 1. 1 Figuri tutelare	92
2. 1. 1. 2 Textes fondatoare	108
2. 1. 1. 3 Cultul tatălui	117
2. 1. 2 Paternitatea opresivă. <i>L'Ogre</i> sau tirania Verbului	129
2. 1. 2. 1 Retorica autorității	130
2.1. 2. 2 Deliruri ale autorității	137

2. 2 Repere identitare topografice

142

2. 2. 1 Spații intime ale afiliației	144
2. 2. 1. 1 Simetrii ale reclusiunii	144
2. 2. 1. 2 Asimetrii ale exiguității	151
2. 2. 1. 3 Disimetrii ale transferului	157
2. 2. 2 Spații deschise ale afiliației	162
2. 2. 2. 1 « J'ai passé mon adolescence dans un jardin dont j'ai été expulsé. » [„Mi-am petrecut adolescența într-o grădină din care am fost expulzat.”]	163
2. 2. 2. 2 « [...] et moi qui n'habite nulle part » [„[...] și eu care nu locuiesc nicăieri”]	169

III. DEZAFILIAȚIE ȘI DECONSTRUCȚIE IDENTITARĂ	176
3. 1 Pre-text : scriitura filială, contestație a scriiturii paterne	177
3. 1. 1 Premisele unei scriituri antagonice	178
3. 1. 2 <i>Je suis écrivain</i> : de la poetica contestației la Cartea-manifest	189
3. 2 La marginea textului : Jonas sau exercițiul autoderiziunii	199
3. 2. 1 Anti-utopia începutului. Modalități ale dezafiliației	200
3. 2. 2 Dezafiliație și anti-învățare	209
3. 3 Text : transcrierea ireversibilului. Moartea, falie inconurnabilă a existenței	216
3. 3. 1 Pentru o dialectică a rupturii	217
3. 3. 2 Mecanismul unei sensibilități parazitare	222
3. 3. 3 Limitarea imitației : <i>L'Imparfait</i> sau lectura ilizibilului	230
IV. FAȚETELE ACRONIEI : RECONSTRUCȚIA IDENTITARĂ ȘI (RE)AFILIAȚIA ESCATOLOGICĂ	242
4. 1 Modalitățile acroniei	244
4.1.1 Categoriile continuității	245
4.1.2 <i>Acesta nu este un roman : Salomé</i> , matrice a Operei sau continuitatea ca repetiție	250
4.1.3 <i>Bréviaire</i> : continuitatea ca transmitere	259
4. 2 Studiu de caz. Franz et François și Portrait des Vaudois: pentru o poetică a continuității	264
4. 2.1 Figurarea scriiturii	266
4. 2.2 Transfigurarea scriiturii	281

4. 2. 3 Refigurarea scriiturii	296
CONCLUZIE	306
GLOSAR DE TERMENI	314
INDEX	317
Index de noțiuni	317
Index des nume	321
BIBLIOGRAFIE	324

REZUMATUL TEZEI

Cuvinte-cheie : filiație, construcție identitară, acronie, finit, afiliație, anti-învățare, autoritate, continuitate, *contre-figure du fils*, deconstrucție identitară, defiliație, scriitură, fiu, genealogie, moștenire, infinit, intergenerațional, moarte, tată, reafiliație, reconstrucție identitară, ruptură, transmitere.

A. Metodologie

Hipertrofie a vidului și exces al verbului filial, pentru François Weyergans, scriitor belgian francofon, și Jacques Chessex, autor romand, moartea tatălui reprezintă axa centrală a unui demers scriptural care generează, la o primă impresie, un imaginar al discontinuității generaționale. Cu toate acestea, dincolo de această ruptură constitutivă se întrevede obsesia unei continuități ambivalente care dă curs decantării existenței prin edificarea unui mecanism identitar de îmbinare a disparităților care erodează binomul tată/fiu. Cercetarea noastră se focalizează pe exploatarea literară a *filiației*, această modalitate ontologică asigură atât coerența intergenerațională cât și coeziunea subiectivă a eului filial. Astfel, demersul identitar întreprins de instanța filială dă naștere unei dialectici a atașării și a detașării părintești, respectiv a dominației și a supunerii. În consecință, *afiliația* și *defiliația* vor constitui dimensiunile complementare ale unei poezii a continuității care se articulează în jurul figurii tatălui. Componentă a unei genealogii restructurate, această prezență sfidează limita unei temporalități finite și orientează demersul identitar al fiului spre infinit et atemporal.

Favorizând o perspectivă pluridisciplinară, scopul tezei noastre este de a propune o nouă abordare a operelor lui François Weyergans și Jacques Chessex. Prin intermediul conceptului de filiație dorim să propunem o grilă de lectură care valorizează relațiile de familie în procesul de autonomizare a *ego*-ului filial. Acest aspect a determinat alegerea corpusului. Operele analizate în această teză au permis o abordare care aprofundează registre multiple ale filiației. Prin urmare, suprapunerea registrului filiației directe (considerată din punct de vedere sociologic), cu al filiației divine (considerată din punct de vedere religios) și cu cel al filiației considerată din punct de vedere psihanalitic a contribuit la lărgirea orizontului de receptare al operei celor doi scriitori. De asemenea, acest aspect a orientat analiza noastră spre tipologii și paradigme clar delimitate, proprii fiecărei etape de edificare identitară. Astfel, construcția identitară implică progresia unei

afiliații identitare întemeiată în jurul *figurilor-reper* (*figures-repère*), a obiectelor tatălui, a textelor fondatoare și a restituirii scripturale a unei dimensiuni spațiale care facilitează tranziția către *defiliație* și *deconstrucție identitară*.

Focalizat asupra discontinuității ca pretext al disoluției genealogice, al doilea episod al demersului identitar situează în prim plan paradigmele *contra-figurii fiului* (la *contre-figure du fils*), a aneantizării și a *anti-învățării* (*l'anti-enseignement*): aceste trei posibilități de renegare a ascendenței favorizează consolidarea unui imaginar al rupturii generaționale și resortul unei poetici a finitului care ne permit să abordăm deconstrucția identitară din perspectiva negării tatălui. În același timp, percepem moartea tatălui ca o absență care incită fiul la restituirea scripturală a acestei figuri constitutive. Suprimarea entității paterne se definește ca agent declanșator al unei căutări identitare care vizează recuperarea unui trecut fondator. Acronia la care face trimitere *afiliația escatologică* ne permite să descoperim componenta de *continuum* atemporal proprie relațiilor familiale, componentă recâștigată prin intermediul unei scriituri filiale nemuritoare.

Dacă discontinuitatea generațională imobilizează fiul într-un trecut refractar, obsesia includerii într-un *continuum* familial susține o dinamică a atașamentului genealogic care trădează defectele unei instanțe filiale eliptice. Într-adevăr, François Weyergans și Jacques Chessex valorifică *filiația* demascând imperfecțiunile unei inițiative scripturale filiale bazată pe revocarea autorității paterne. Scriitura celor doi autori se focalizează asupra resortului unei entități filiale reînscrisă în coerența unei ascendențe destabilizate.

Chiar dacă la o primă vedere problematica filiației este centrată pe distanțarea fiului în raport cu tatăl, dorim să descoperim felul în care edificiul romanesc apare ca fundal al unei poetici a continuității. Contrar demersurilor identitare de demarcare proprii entității filiale, aceasta confirmă, prin intermediul actului scriptural, *afiliația* sa față de o origine redobândită.

B. Corpusul tezei

Teritoriu slab explorat până în prezent, studiul *filiației* în opera lui Jacques Chessex nu a cunoscut ecouri notabile în exegeză. Dacă majoritatea studiilor consacrate operei acestui scriitor romand se focalizează asupra influenței calvinismului, a dialecticii morții și a locului pe care Jacques Chessex îl ocupă în Panteonul literelor romande, problematica relațiilor familiale și a

raporturilor tată/fiu nu este abordată în mod explicit decât de Walter Schällibaum în lucrarea de licență dedicată figurii tatălui și a manifestării sale literare în *L'Ogre*.

În ceea ce privește analiza raporturilor familiale la François Weyergans, menționăm în primul rând monografia lui Jeannine Paque, *François Weyergan, romancier*, articolul „La double filiation des Weyergans” și lucrarea de licență *Franz et François : Filiation littéraire... quête identitaire* a lui Soghi G. Flaubert Henri.

Dat fiind numărul redus de contribuții centrate pe reprezentarea literară a *filiației* la fiecare dintre cei doi autori, cercetarea pe care o desfășurăm lărgeste posibilitățile de receptare ale operei acestor scriitori orientând-o spre un orizont nou, valorizat sporadic : este vorba despre dimensiunea *filiației* ca imagine a unei continuități familiale atemporale. Contextul care ne-a permis această abordare a fost asigurat de date biografice comune : atât François Weyergans cât și Jacques Chessex sunt laureați ai premiului Goncourt: François Weyergans pentru romanul *Trois jours chez ma mère* (2005), Jacques Chessex pentru romanul *L'Ogre* (1973); ambii au avut un tată scriitor, figură tutelară și prim model al scriiturii în curs de elaborare. În același sens, ceea ce-i unește pe acești scriitori est ascendența de tip religios : Franz Weyergans, tatăl lui François Weyergans, este un catolic fervent care în scrierile sale susține iubirea filială și virtuțile mariajului creștin. Jacques Chessex admite și el că se află sub ascendentul unei moșteniri spirituale, moștenire transmisă pe linie maternă. În cazul său religia revine în mod repetat în scrierile sale, favorizând o perspectivă tragică asupra existenței.

Fii de scriitori profund marcați de dispariția tatălui. François Weyergans și Jacques Chessex pun în pagină personaje *alter ego* ale căror devenire se află sub influența prezenței autoritare a unui părinte absent. Prin urmare, scopul nostru este de a observa parcursul identitar al personajelor din corpusul stabilit și să surprindem, dincolo de dispariția tatălui, posibilitățile continuității generaționale. Operele în jurul cărora se construiește analiza noastră sunt următoarele : *L'Ogre*, *L'Imparfait*, *Bréviaire*, *Portrait des Vaudois*, *Jonas*, *Pardon mère*, *L'Imitation*, *Incarnata* (în ceea ce-l privește pe Jacques Chessex) și *Salomé*, *Le Pitre*, *Trois jours chez ma mère*, *Franz et François*, *Je suis écrivain* (ale lui François Weyergans).

C. Structura tezei

În ciuda diferențelor care-l separă pe fiu de tată, atât la François Weyergans cât și la Jacques Chessex scriitura are rolul de a concilia aceste două prezențe aparent antagoniste. Opera

ficțională și autoficțională surprinde astfel parcursul unei entități filiale care captează un trecut al cărui unic despozitar este chiar ea : înainte de a se defini ca instanță autonomă, *ego*-ul filial trebuie să readucă la viață un trecut capabil să răspundă la interogația ontologică la care este supus eul creator.

Valențele acronice ale *filiației* (sau, pentru a prelua terminologia sociologică, *filiația escatologică*) în jurul cărora se construiește cercetarea noastră apar gradual, asemeni unei mișcări de *crescendo* a cărei progresie susține o dinamică diferențiată de manipulare egoistă a genealogiei. Astfel, în cele patru capitole ale tezei analizăm variațiile unei *filiații* ritmate de acumularea unei temporalități finite. Dincolo de vicisitudinile rupturii, credem că studiul de caz confirmă dimensiunea atemporală a *filiației*, precum și capacitatea sa de a prezerva, după caz, un *noi* familial sau un *eu* filial: imaginarul filiației generat în *Franz et François* susține o fuziune antecesor/succesor ce satisface dorința de perpetuare a eului filial. În schimb reveria atașării genealogice pe care o distingem în *Portrait des Vaudois* sprijină transmiterea unui *noi* care absoarbe fiul.

Înainte de a ne opri asupra dezvoltării ternare a *filiației*, primul capitol al tezei, **Problematica filiației**, prezintă unele opinii cu privire la această noțiune și dă curs explicației conceptelor filiaționiste pe care se bazează această teză. Aportul sociologiei (Jean-Hugues Déchaux și Anne Muxel), al psihanalizei (Jean-Daniel Causse, Didier Anzieu), al religiei (Nicolas de Cuse) și al teoriei literare (Dominique Viart și Vincent Colonna) ne-a permis o abordare pluridisciplinară, în funcție de o dialectică a rupturii și a continuității structurată în jurul unei entități paterne a cărei acceptare, respectiv respingere, deplasează problematica filiației de la anterioritatea familială la o posteritate filială singulară.

Al doilea capitol, **Morfologia autogenezei. (A)filiația, suport al construcției identitare**, detaliază *afiliația identitară* (*l'affiliation identitaire par élection*), prima modalitate a *filiației* și a unei continuități genealogice ce avansează dinspre trecutul familial înspre prezentul filial. Analiza binoamelor tată/fiu identificate în *Incarnata*, *L'Imitation*, *L'Ogre*, *Trois jours chez ma mère*, *Je suis écrivain* și în *Franz et François* ne-a permis să distingem modul în care *filiația identitară prin alegre* se articulează în jurul anumitor prezențe constitutive din trecut.

Obiectivul acestui capitol este de a observa o dispoziție particulară de înrădăcinare, care operează prin intermediul desemnării unei figuri familiale (de obicei este vorba de figura tatălui) în calitate de *figură-reper* și model privilegiat. Prezențele masculine ca Ferdinand Ramuz,

Benjamin Constant, Franz Weyergraf sau Paul Calmet și prezențele feminine de tipul mamei din *L'Ogre* și din *Trois jours chez ma mère* sau al bunicii din *Je suis écrivain* susțin diferențierea unei *filiații* elective care conduce la proclamarea fiului ca moștenitor al unui patrimoniu cultural și familial care îi asigură inserția într-o genealogie recâștigată. De altfel, registrul care ne-a permis să distingem aceste *figuri-reper* ca modalități de afiliație și de incluziune genealogică este registrul posturii și al imposturii relațiilor familiale. Analiza acestei dimensiuni a înrudirii și a diviziunii sale în figuri tutelare, texte fondatoare și obiecte ale tatălui deschid problematica *filiației* spre o existență care dă curs elaborării unui dispozitiv filiaționist unic, ilustrat prin tipologia paternității binevoitoare și opresive, două dimensiuni contradictorii ale autogenezei.

În același timp, această primă etapă a construcției identitare procedă la insituitarea unei geografii personale care facilitează incluziunea eului într-o continuitate genealogică. În acest sens, am identificat un topos particular propriu copilăriei, topos care servește drept eșafodaj de-a lungul procesului de edificare al eului filial. Fie că este vorba de spațiul deschis al orașului sau al grădinii, fie că este vorba de spațiul închis și intim al casei sau al apartamentului, spațiile frecventate de protagoniștii François Weyergraf și Éric Wein ai lui François Weyergans și de protagoniștii Manuel Sorge, Jacques-Adolphe, Paul Calmet și Jonas Carex ai lui Jacques Chessex, sunt investite cu o putere care transcende dimensiunea temporală obișnuită provocând astfel fuziunea pozitivă sau negativă între trecut și prezent. Împărțită în locuri marcate de efervescenta și inocența copilăriei și în locuri care poartă stigmatul renegării filiale, topografia romanescă se prezintă ca o a doua dimensiune a eului filial, dimensiune care permite, întocmai experienței proustiene, regăsirea unui trecut familial comun.

Posibilitățile acestei prime dimensiuni a *filiației* se bucură de o finalitate contradictorie : dacă la François Weyergans figurile parentale reprezintă pilonii dezvoltării filiale, ele reprezentând bazele unui demers identitar guvernat de revivifierea unui trecut constitutiv, la Jacques Chessex registrul *afiliației* explorează mecanismele unei înrudirii zdrobitoare care provoacă aneantizarea fiului. Regresia și progresia existențială constituie parametrii unei *filiații* articulate conform obsesiei descendenței de a recupera și de a consolida o origine care se manifestă în exuberanța unei fuziuni sinucigașe.

Demersul de atașare genealogică pe care îl distingem în al doilea capitol se îndreaptă spre autonomizarea filială în raport cu o anterioritate familială glorificată de-a lungul autogenezei și a construcției identitare. Așadar, obiectivul celui de-al treilea capitol al tezei, intitulat **Defiliație și**

deconstrucție identitară, este de a identifica mecanismele discontinuității generaționale. Romanele *Le Pitre* și *Je suis écrivain* ale lui François Weyergans, precum și *Jonas* și cronica *L'Imparfait* ale lui Jacques Chessex reprezintă operele care ne permit aprehensiunea unei poetici a rupturii, poetică fundamentată de tipologia *contra-figurii fiului* (la *contre-figure du fils*).

Considerată sub trei aspecte (destituirea modelului scriptural patern, negarea Tatălui și moartea tatălui), defiliația se află în centrul unui imaginar al dispariției fizice a tatălui și al alienării spirituale. În plus, conștientizarea incoeziunii generaționale procedă la reconceptualizarea rupturii în calitate de început tragic al unui demers scriptural filial bazat pe discontinuitatea genealogică. Eșafodajul identitar stabilit în autogeneză este supus unei deconstrucții sistematice care atestă dorința de diferențiere în raport cu o unitate temporală opresivă, condensată în breșa deschisă de moartea tatălui.

De altfel, pentru fiul Éric Wein din *Le Pitre* și din *Je suis écrivain*, existența unui început defectuos reprezintă vectorul unei constrângeri existențiale care îl obligă pe acesta să desemneze noul obiectul al adorației. Izolat de o instanță paternă constitutivă, Éric Wein promovează ideea de inovație ca răspuns la dispariția vechii autorități. În cazul său, revocarea reperelor existențiale evidențiate în autogeneză, precum și glorificarea *morții deității* provoacă o proliferare creatoare care avansează în sensul demitificării oricărui principiu de autoritate, fie el ideologic, religios sau creativ. Prin urmare, într-o primă instanță atenția noastră este focalizată asupra manierei în care fiul Éric Wein din *Le Pitre* și din *Je suis écrivain* se mulțumește să acrediteze căutarea de sine prin autocontemplare, și să se dedice suspendării perpetuării unei alterități originare.

Imaginarul rupturii construit de Jacques Chessex comportă afirmarea unei descendențe a cărei acte se rezumă la transgresarea normelor și la opunerea față de autoritatea divină. Astfel, la Jacques Chessex deviația filială în raport cu o unitate fondatoare duce la o alienare spirituală care anulează orice reper existențial : *Jonas* este reomanul care pune sub semnul îndoielii transmiterea, moștenirea și o paternitate divină salvatoare – sunt cele trei sfere ale înrădăcinării filiale asumate în autogeneză, preambului la inserția individualității în atemporalitatea unei continuități dilatate.

Defiliația exploatată de Jacques Chessex apare ca dezacord total cu orice anterioritate, fie ea spirituală sau familială. În cazul său ne aflăm în fața unei dispoziții ontologice dublată de fărâmițarea eului filial. Într-adevăr, în ceea ce privește defiliația, ne aflăm în fața a două modalități complementare ale autoderiziunii, modalități care suspendă intuiția unei coeziuni

genealogice în favoarea unui prezent în dezagregare. La Jacques Chessex detașarea familială și cea maestru/discipol se înlănțuie conform unei dilectici a izolării și a întoarcerii spre sine care nu oferă nicio alternativă existențială cu excepția expuizării metafizice: manifestare a unei discontinuități fără ieșire, *Jonas* trasează limitele unei autoanalize care refuză privilegiul adeziunii paterne deoarece, exceptând moartea, aneantizarea spirituală este singura dispoziție existențială capabilă să conțină cezura finitului.

Dacă experiența rupturii generaționale dezvăluie mecanismele unei temporalități restrânse, redefinirea genealogiei în funcție de exigențele continuității orientează problematica filiației spre o temporalitate infinită, constituită sub forma *repetiției*, a *conservării* și a *transmiterii*. Transgresiunea limitelor finitului constă în reinsertia *ego*-ului filial în coerența unui *continuum* familial debordant. Ultima parte a tezei, **Fațetele acroniei: reconstrucția identitară și (re)afiliația escatologică**, prezintă variațiile unui atașament parental atemporal care sfidează fractura temporală resimțită de-a lungul defiliației. Cu toate acestea, acronia se articulează în mod diferit la cei doi scriitori : în timp ce la Jacques Chessex viitorul se declină în recenzare a trecutului pentru a fi perpetuat unei posterități filiale dispuse să îl asimileze, pentru François Weyergans reactualizarea trecutului vizează consolidarea unei subiectivități filiale care acționează în conformitate cu exigențele transmiterii sinelui. Reunind două dispoziții contradictorii ale unui *continuum* atemporal, în studiul de caz care încheie teza analizăm conjugările unei filiații în care eul filial este depășit de eul familial, exemplul lui Jacques Chessex, respectiv eul filial depășește eul familial, exemplul lui François Weyergans.

Obiectivul acestui ultim capitol este de a identifica configurațiile filiaționiste ale unei continuități genealogice acronice: operele *Salomé*, *Bréviaire*, *Franz et François* și *Portrait des Vaudois* ne-au permis să identificăm o practică scripturală care se deschide spre o metafizică a ființei și a timpului. Acest demers transcende iregularitățile unei individualități egoiste închisă în hiatusul autogenezei și al rupturii. Miza *filiației* depășește astfel subzistența exclusivă a eului filial în favoarea moștenirii, conservată pentru a asigura incluziunea acestuia într-o continuitate genealogică și pentru a marca contribuția sa la perpetuarea memoriei familiale dincolo de parametrii unei temporalități sfâșietoare.

Așadar, analiza noastră evoluează de la coeziunea internă a autogenerării și de la imperativul separării la exigența unei dimensiuni atemporale a existenței, dimensiune garantată de genealogie. Pluralitatea posibilităților *filiației* susține, atât la Jacques Chessex cât și la

François Weyergans, un imaginar al relațiilor de familie contruit în concordanță cu exigențele unei transmiteri transistorice care revalorizează trecutul, prezentul și viitorul. De altfel, joncțiunea acestor trei dimensiuni temporale răspunde la înjoncțiunea unei reconstrucții identitare fundamentată de revalorizarea legăturilor de familie. Fuziune și fisiune, ruptură și continuitate, *afiliație* și *defiliație* reprezintă constantele unei dialectici a perpetuării de sine și a perpetuării alterității, respectiv a eului familial prin medierea eului filial și a eului filial prin medierea eului familial. Mecanismele construcției identitare asigură astfel accesul la un *continuum* care favorizează refigurarea relațiilor familiale în funcție de principiile acroniei.

Moștenitori dezmoșteniți, acești doi scriitori francofoni explorează profunzimea eului din punctul de vedere al poziționării față de genealogie și al includerii într-o continuitate culturală. În demersul lor scriptural recunoaștem, fără îndoială, ecourile reflexiei lui Roman Jakobson, reflexie conform căreia „orice operă de artă demnă de acest nume vorbește despre geneza proprie-i creații.”¹ (n.t.) De altfel, această afirmație ne permite să luăm în considerare proiecte viitoare, centrate pe implicațiile legăturilor de familie în procesul de structurare al operei : câmpul literar francofon ne oferă suficiente exemple de *filiații* directe care se prelungesc în *afiliații* sau în *defiliații* spirituale. Nu ne rămâne decât să alegem și să observăm impactul genealogiei asupra edificării unei scriituri autoreflexive, scriitură orientată, în același timp, spre introspecție și spre implicațiile alterității familiale în construcția Operei.

¹ . « [t]oute œuvre d'art digne de ce nom parle de la genèse de sa propre création ». Roman Jakobson, citat de George Steiner, *Grammaire de la création*, traduit de l'anglais par Pierre-Emmanuel Dauzat, Paris, Gallimard, coll. « Folio / Essais », 2001, p. 27-28.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

A. SURSE PRIMARE

I. Opere de François Weyergans

1. Romane

- Royal Romance*, Paris, Julliard, 2012.
Salomé, Paris, Léo Scheer, 2005.
Trois jours chez ma mère, Paris, Grasset, 2005.
Franz et François, Paris, Grasset, 1997.
La démence du boxeur, Paris, Grasset, 1992.
Rire et pleurer, Paris, Grasset, 1990.
Je suis écrivain, Paris, Gallimard, 1989.
Françaises, Français, Paris, Gallimard, coll. « Folio », 1988.
La vie d'un bébé, Paris, Gallimard, 1986.
Le radeau de la Méduse, Paris, Gallimard, coll. « Folio », 1983.
Macaire le Copte, Paris, Gallimard, coll. « Folio », 1981.
Berlin mercredi, Paris, Balland, 1979.
Le Pitre, Paris, Gallimard, 1973.

II. Opere de Jacques Chessex

1. Romane, eseuri și cronici

- Hosanna*, Paris, Grasset, 2013.
Interrogatoire, Paris, Grasset, 2011.
Le dernier crâne de M. de Sade, Paris, Grasset, 2009.
Pardon mère, Paris, Grasset, 2008.
Le vampire de Ropraz, Paris, Grasset, 2007.
Le Désir de Dieu, Paris, Grasset, 2005.
L'Économie du ciel, Paris, Grasset, 2003.
Monsieurs, Paris, Grasset, 2001.
Incarnata, Paris, Grasset, 1999.
L'Imitation, Paris, Grasset, 1998.
L'Imparfait, Yvonand, Bernard Campiche, 1996.
La Mort d'un Juste, Paris, Grasset, 1996.
Reste avec nous et autres récits, Yvonand, Bernard Campiche, 1995.
Flaubert ou le désert en abîme, Paris, Grasset, 1991.
Jonas, Paris, Grasset, 1987.
Les Saintes Écritures, Paris, l'Âge d'Homme, 1985.
Judas le Transparent, Paris, Grasset, 1982.
Les Yeux jaunes, Paris, Grasset, 1979.
Bréviaire, Vevey, Éditions Bertil Galland, 1976.
L'Ardent Royaume, Paris, Grasset, 1975.
L'Ogre, Paris, Grasset, 1973.
Carabas, Lausanne, Cahiers de la Renaissance vaudoise, 1971.
La Confession du Pasteur Bourg et autres récits, préface de Bertil Galland, dessins d'Étienne Delessert, Lausanne, Le livre du mois, 1970.

Portrait des Vaudois [1969], Vevey, L'Aire bleue, neuvième édition, 2004.
« La Tête ouverte » [1962], in *La Confession du Pasteur Bourg et autres récits*, préface de Bertil Galland, dessins d'Étienne Delessert, Lausanne, Le livre du mois, 1970.

2. Interviuuri

« parce que j'ai peur de la mort », entretien de Jacques Chessex, in Frank Jotterand (éd.), *Pourquoi j'écris*, Lausanne, La Gazette littéraire, 1971, p. 35-38.

Transcendance et transgression, entretiens de Jacques Chessex avec Geneviève Bridel, Genève, La Bibliothèque des Arts, coll. « Paroles vives », 2002.

Entretiens avec Jacques Chessex, entretiens par Jérôme Garcin, Paris, La Différence, 1979.

« Jacques Chessex », in *40 écrivains parlent de la mort*, entretiens par Marcel Bisiaux et Cathérine Jajolet, Paris, Pierre Horay éditeur, coll. « Paroles », 1990, p. 57-64.

3. Corespondență

CHESSEX, Jacques et GARCIN, Jérôme, *Fraternité secrète. Correspondance 1975-2009*, Paris, Grasset, 2012.

CHESSEX, Jacques et ROUD, Gustave, *Correspondance 1953-1976*, édition établie, annotée et présentée par Stéphane Pétermann, Gollion, Infolio, coll. « Littérature », 2011.

B. SURSE CRITICE

I. LUCRĂRI ȘI STUDII CRITICE DESPRE FRANÇOIS WEYERGANS (alegere selectivă)

1. Monografii

PAQUE, Jeannine, *François Weyergans, romancier*, Bruxelles, Éditions Luce Wilquin, 2005.

2. Studii și articole

BIBIANE, Fréché, « La double filiation des Weyergans », in Murile Lucie Clément et Sabine Van Wesemael (dir.), *Relations familiales dans les littératures française et francophone des XXe et XXIe siècles : La Figure du père*, Paris, L'Harmattan, 2008, p. 199-206.

DEDJA, Lorena, « Les rapports mère-fils dans *Trois jours chez ma mère* de François Weyergans », in *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, n° 4 : « L'Intergénérationnel », études réunies et présentées par Rodica Lascu-Pop et Pascale Auraix-Jonchière, série *Philologia*, année LIII, 2008, p. 209-214.

PAQUE, Jeannine, « François Weyergans déborde de projets », in *Le Carnet et les instants*, bimestriel de Lettres belges de langue française, n° 140, du 1er décembre 2005 au 31 janvier 2006, p. 2-5.

3. Lucrări de licență

FLAUBERT HENRI, Soghi G., *Franz et François Weyergans : Filiation littéraire... quête identitaire*, mémoire de licence présenté sous la direction de M. le Professeur Paul Aron, Bruxelles, Université Libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, 2004.

TILMANT, Tatiana, *Principes et vertus comiques dans trois romans de François Weyergans*, mémoire de licence présenté sous la direction de M. le Professeur Mingelgrün,

Bruxelles, Université Libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, année académique 1997-1998.

II. LUCRĂRI ȘI STUDII CRITICE DESPRE JACQUES CHESSEX (alegere selectivă)

1. Monografii și lucrări critice

GARCIN, Jérôme, SALEM, Gilbert, *Jacques Chessex*, Lausanne, éd. de l'Aire, 1985.

Jacques Chessex. " Il y a moins de mort lorsqu'il y a plus d'art ", études recueillies par Gérard Froidevaux et Marius Michaud, Lausanne, Bibliothèque des Arts, Archives littéraires suisses, Berne, 2003.

JATON, Anne Marie, *Jacques Chessex. La lumière de l'obscur*, Genève, Éditions Zoé, 2001.

JOTTERAND, Frank (éd.), *Pourquoi j'écris*, Lausanne, La Gazette littéraire, 1971.

MOLLA, Serge, *Jacques Chessex et la Bible*, Genève, Éditions Labor et Fides, 2002.

RACINE, Charles-Édouard, *L'imposture ou la fausse monnaie. Un essai de critique littéraire : les romans de Jacques Chessex*, Lausanne, Éditions Antipodes, 1997.

2. Studii și articole

BOCHET, Marc, « La fortune littéraire de Jonas », in *Études*, n° 3933, septembre 2000, p. 237-248.

BRINCOURT, André, « Jacques Chessex, un appétit d'ogre », in André Brincourt, *Langue française terre d'accueil*, Paris, éditions du Rocher, 1997, p. 160- 165.

DUPUIS, Sylviane, « " Dresser l'écrit contre le vide " ou Chessex en abîme », in *Jacques Chessex. " Il y a moins de mort lorsqu'il y a plus d'art "*, études recueillies par Gérard Froidevaux et Marius Michaud, Lausanne, Bibliothèque des Arts, Archives littéraires suisses, Berne, 2003, p. 81-91.

FRANCILLON, Roger, « Jacques Chessex et la tradition littéraire suisse romande », in *Jacques Chessex. " Il y a moins de mort lorsqu'il y a plus d'art "*, études recueillies par Gérard Froidevaux et Marius Michaud, Lausanne, Bibliothèque des Arts, Archives littéraires suisses, Berne, 2003, p. 35-45.

GALLAND, Bertil, « Jacques Chessex », in *Prince des marges*, Lausanne, 24 Heures, 1991, p. 129-146.

GARCIN, Jérôme, « Retrouver Chessex » in *Jacques Chessex : "Il y a moins de mort lorsqu'il y a plus d'art"*, études recueillies par Gerald Froidevaux et Marius Michaud, Lausanne, Bibliothèque des Arts, 2003, p. 47-53.

JATON, Anne Marie, « Jacques Chessex en état de poésie » in Gérard Froidevaux et Marius Michaud (études recueillies par), *Jacques Chessex: "Il y a moins de mort lorsqu'il y a plus d'art"*, Lausanne, Bibliothèque des Arts, 2003, p. 15-24.

3. Teze și lucrări de licență

CARRARD, William, *Jonas ou la quête de l'individuation. Approche psychologique du roman de M. Jacques Chessex*, thèse de diplôme présentée à l'Institut C.-G. Jung de Zürich, Directeur de thèse Dr. P. Brutsche, 1988.

COJAN, Otilia-Carmen, *Narrativité et poéticité chez Jacques Chessex*, thèse de doctorat sous la coordination de Mme Marina Mureșanu, professeur des universités, soutenue le 6 juillet 2012, Université Alexandru Ioan Cuza, Iași.

SCHÄLLIBAUM, Walter, *La figure du père et sa manifestation littéraire dans « L'Ogre » de Jacques Chessex*, mémoire de licence présenté à l'Université de Zürich, Philosophische Fakultät, sous la direction du Professeur Roger Francillon, soutenu en 1992.

C. BIBLIOGRAFIE CRITICĂ (alegere selectivă)

1. Cărți

ANZIEU, Didier, *Le corps de l'œuvre*, Paris, Gallimard, coll. « Connaissance de l'inconscient », 1981.

AUGÉ, Marc (éd.), *Le Père. Métaphore paternelle et fonctions du père*, Paris, Denoël, coll. « L'espace analytique », 1989.

BAETENS, Jan, VIART, Dominique (dir.), *Écritures contemporaines 2. États du roman contemporain*, Paris-Caen, Lettres Modernes Minard, 1999.

BELLEMIN-NOËL, Jean, *Vers l'inconscient du texte*, Paris, PUF, coll. « Écriture », 1979.

BERCHTOLD, Alfred, *La Suisse romande au cap du XXe siècle* (1964), Lausanne, Payot, 2e édition, 1966.

CAUSSE, Jean-Daniel, *Figures de la filiation*, Paris, Cerf, 2008.

COLONNA, Vincent, *Autofiction & autres mythomanies littéraires*, Auch, Tristram, 2004.

DE SINGLY, François, *Le soi, le couple et la famille*, Paris, Nathan/HER, coll. « Essais & Recherches », 2000.

DÉCHAUX, Jean-Hugues, *Le souvenir des morts. Essai sur le lien de filiation*, Paris, PUF, coll. « Le Lien social », 1997.

DURRWELL, François-Xavier, *Jésus Fils de Dieu dans l'Esprit Saint*, Paris, Desclée, coll. « Jésus et Jésus-Christ », n° 71, 1997.

FRANCILLON, Roger et JAKUBEC, Doris (dir.), par Daniel Maggetti, Dieter Müller, Jean-Marie Roulin, Ursula Stolz-Moser, Martine Vetterli-Verstraete, *Littérature populaire et identité suisse. Récits populaires et romans littéraires : évolution des mentalités en Suisse romande au cours des cent dernières années*, Lausanne, l'Âge d'Homme, 1991.

FRANCILLON, Roger, JACQUIER, Claire, PASQUALI, Adrien, *Filiations et filatures. Littérature et critique en Suisse romande*, Genève, Zoé, 1991.

Francographies. Identité et altérité dans les espaces francophones européens, édité par Susan Bainbrigge, Joy Charnley et Caroline Verdier, New York, Peter Lang, coll. « Belgian Francophone Library », 2010.

FRÉCHÉ, Bibiane, *Littérature et société en Belgique francophone (1944-1960)*, Bruxelles, Le Cri/CIEL-ULB-ULg, 2009.

FRICKX, Robert (dir.), *Jean Muno (1924-1988)*, Lausanne, L'Âge d'Homme, 1989.

GASPARINI, Philippe, *Autofiction. Une aventure du langage*, Paris, Seuil, coll. « Poétique », 2008.

GASPARINI, Philippe, *Est-il je ?*, Paris, Seuil, coll. « Poétique », 2004.

GILBERT, Pierre, *Bible, mythes et récits de commencements*, Paris, Seuil, 1986.

GSTEIGER, Manfred, *La nouvelle littérature romande*, Lausanne, Bertil Galland, 1978.

HOPKINS, Jasper, *A Miscellany of Nicholas of Cusa*, Minneapolis, The Arthur J. Banning Press, 1994, traduction anglaise de *De Filiatione Dei* de Nicolas de Cues, disponible en ligne <http://jasper-hopkins.info/DeFiliatione12-2000.pdf>. Consulté le 20 octobre 2012.

JEANNELLE, Jean-Louis et VIOLLET, Cathérine (dir.), avec la collaboration d'Isabelle GRELL, *Genèse et autofiction*, Louvain-la-Neuve, Academia Bruylant, coll. « Au cœur des textes », 2007.

LACAN, Jacques, *Écrits I*, Paris, Seuil, coll. « Points », 1966.

LECLERCQ, Jean et MONSEU, Nicolas (textes réunis par), *Phénoménologies littéraires de l'écriture de soi*, Dijon, Éditions Universitaires de Dijon, coll. « Écritures », 2009.

MAGGETTI, Daniel, *L'Invention de la littérature romande 1830-1910*, Lausanne, Payot, coll. « Études et documents littéraires », 1995.

MARION, Jean-Luc, *L'Idole et la distance*, Paris, Grasset, 1977.

MONNIER, Jean-Pierre, *Œuvres*, tome III, Yvonand, Bernard Campiche, coll. « l'Œuvre », 1997.

MUXEL, Anne, *Individu et mémoire familiale*, Paris, Nathan, coll. « Essais & Recherches » dirigée par François de Singly, 2002.

ROBERT, Marthe, *Roman des origines et origines du roman* [1972], Paris, Gallimard, coll. « Tel », 1977.

T.R.P. Mezard de l'Ordre des Frères prêcheurs, *La Moelle de Saint Thomas d'Aquin distribuée pour tous les jours de l'année liturgique ou Méditations tirées des œuvres de Saint Thomas*, tome premier, Paris, P. Lethielleux, 1930.

VANDERPELEN-DIAGRE, Cécile, *Écrire en Belgique sous le regard de Dieu. La littérature catholique belge dans l'entre-deux-guerres*, Bruxelles, Éditions Complexe, coll. « Histoires contemporaines », 2004.

VIART, Dominique, VERCIER, Bruno, avec la collaboration de EVRARD, Franck, *La littérature française au présent. Héritage, modernité, mutations*, Paris, Bordas, 2005.

WAQUET, Françoise, *Les enfants de Socrate. Filiation intellectuelle et transmission du savoir - XVIIe-XXIe siècle*, Paris, Albin Michel, coll. « Bibliothèque Albin Michel Histoire », 2008.

WEBER, Édouard-Henri, *Le Christ selon saint Thomas d'Aquin*, Paris, Desclée, coll. « Jésus et Jésus-Christ », n° 35, 1988.

WUNENBURGER, Gayon, *Le paradigme de la filiation*, Paris, L'Harmattan, coll. « Convergences » n° 16, 2000.

2. Article

DE DECKER, Jacques, « Le bonheur dans la marginalité » in Susan Bainbrigge, Joy Charnley et Caroline Verdier (éd.), *Francographies. Identité et altérité dans les espaces francophones*, édité par Susan Bainbrigge, Joy Charnley et Caroline Verdier, New York, Peter Lang, coll. « Belgian Francophone Library », 2010 p. 9-18.

VIART, Dominique, CANNONE, Belinda, « Les secrets communs », entretien, in *Revue de critique de fiction française contemporaine. Trouver à qui parler*, n° 2, numéro dirigé par Wolfgang Asholt et Dominique Viart, 2011, p. 95-104. Article disponible en ligne. Lien : <http://www.revue-critique-de-fiction-francaise-contemporaine.org/rcffc/issue/view/4/showToc>. Consulté le 5 septembre 2012.

VIART, Dominique, « L'imagination biographique dans la littérature française des années 1980-90 », article disponible en ligne. Lien : http://remue.net/cont/Viart_ImagBio.pdf. Consulté le 5 septembre 2012.

VIART, Dominique, « Le silence des pères au principe du “récit de filiation” », in *Études françaises*, vol. 45, n° 3, 2009, p. 95-112. Document disponible en ligne. Lien : <http://id.erudit.org/iderudit/038860ar>. Consulté en ligne le 3 juin 2012.

VIART, Dominique, *Portraits du sujet, fin de 20ème siècle*, article disponible en ligne. Lien : <http://remue.net/cont/Viart01sujet.html>. Consulté le 5 septembre 2012.

3. Reviste

Dialogue. Le « Je » et le « Nous » en thérapie psychanalytique de couple et de famille, revue trimestrielle de recherches cliniques et sociologiques sur le couple et la famille, no. 154, Paris, 2002.

Graphé. Le livre de Jonas, n° 19, numéro coordonné par Jean-Marc Vercruysse, Université d'Artois, Maison de la Recherche, Arras, 2010.

Les Cahiers de l'Imaginaire. Les frontières de l'imaginaire, n° 9, publiés avec le concours du Département de Sociologie de l'Université Paul Valéry, Montpellier III, Paris, L'Harmattan, 1993.

Otrante. Art et littérature fantastiques. Vies imaginaires, n° 16, revue publiée avec le concours du Centre National du Livre & le Centre d'Études du Roman et du Romanesque, Université de Picardie Jules Verne, Paris, Éditions Kimé, 2004.

Revue Française de Psychanalyse. La construction du souvenir, n° 4, tome LIV, Paris, PUF, juillet-août 1990.

Secolul 21 – Francofonii, n° 1-6/2009.

Studia Universitatis Babeş-Bolyai, n° 4 : « L'Intergénérationnel », études réunies et présentées par Rodica Lascu-Pop et Pascale Auraix-Jonchière, série *Philologia*, année LIII, 2008.

Textyles. L'Institution littéraire, n°15, dirigé par Jean-Marie Klinkenberg, Bruxelles, Le Cri, 1999.

4. Teze

COLONNA, Vincent, *L'autofiction (essai sur la fictionalisation de soi en Littérature)*, thèse de doctorat sous la direction de Gérard Genette, Paris, E.H.E.S.S., 1989.

MATEOC, Floarea, *Configuration du dépaysement dans l'espace littéraire francophone*, thèse de doctorat en cotutelle, sous la direction de Rodica Pop et Alain Vuillemin, Université Babeş-Bolyai, janvier 2006.